

He PUTANGA Nō UKI

HE KŌRERO NĀ NGĀI TĀMANUHIRI

Tērā ia e mā mai rā,
E pakia mai rā e ngā ngaru o te moana,
Ko Te Kurī a Pāoa.
Kei ngā repo o Te Wherowhero taku waka a Horouta.
Ko Matiti te taumata tirotiro o Tāmanuhiri,
arā ko Ngāi Tāmanuhiri te Iwi.
Ko Ngāti Rangiwaho, ko Ngāi Tawehi,
ko Ngāti Kahutia, ko Ngāti Rangitauwhiwhia,
ko Ngāti Rangiwaho Matua ngā hapū.

Tēnā tātou katoa i tēnei kaupapa kohinga
hokinga mahara kua tuhia ki ngā rae
o ētahi o ō mātou mōrehu kaumātua
taketake nō Tāmanuhiri ake. Nō mātau te
whiwhi i kapohia ā rātou kōrero motuhake,
kia kore ai e ngaro.

Ka mihi hoki ki te kaupapa Te Aho
Ngārahu mō ngā rauawaawa nā reira i ū
ai te waka ki uta me te whakatoka i ēnei
kōrero tuku iho ki te reanga o āpōpō.

Kotahi anake pea te kōrero e tika ana mō
te rauemi nei, “Kei te haraki!”

Nā Mātai Smith

I ngā tau tōmua o 1940 tērā tētahi rōpū tamariki e tākaro ana i te
repo i te taha moana ki Muriwai, ki Tūranga-nui-a-Taha. He whenua
taurikura nō te iwi o Ngāi Tāmanuhiri ka noho atu ki te take o te pari
rongonui e kīia rā ko Te Kurī a Pāoa. I mua tata atu ka karawhiua te
whenua rā ki te tai āniwhaniwha ka puta i tētahi rū whenua nunui.
Nā te kino o te mōrearea rā, ka huri te iwi ki te kimi kāenga hou mō
rātou. Ka kawea atu hoki ngā tūpāpaku e tanumia ana i tō rātou hāpua,
i Te Wherowhero o Muriwai tonu. Kia haumaru katoa te iwi i rāhuitia te
whenua e āhei ai e rātou ngā mahi nui te whakatutuki. Kāti, he kōrero
tēnei mō tētahi rā nui i Te Wherowhero i ngā tamariki e haututū ana i
te hāpua i rāhuitia rā. He tūhuratanga ka mutu nei te mīharo. Tae rawa
mai ki ēnei rā nei, kua kaumātuatia ngā tamariki i tākaro i te repo i taua
rā. Nā rātou tēnei kōrero, mā ngā uri whakatipu o Ngāi Tāmanuhiri ka
mutu mā ngā ākonga Māori katoa puta noa i Aotearoa.

HOROUTA WAKA

Koinei tō mātou waka tipuna, ko Pāoa te tangata otirā te kaiurungi, nāna te waka i ārahi ki Te Muriwai i Tūranga-nui-a-Kiwa.

TE WHEROWHERO

He muriwai (hāpua) ki te moana i Te Muriwai.

MURIWAI

Te ingoa mō te hapori o Ngāi Tāmanuhiri.

NGĀI TĀMANUHIRI

Tētahi iwi matua o Tūranga-nui-a-Kiwa.

TEMEPARA ISAACS

He mōrehu kaumātua nō Ngāi Tāmanuhiri taketake.
He tamaiti ia i te wā i kitea ake te waka.

TAHA BROWN

He mōrehu kaumātua nō Ngāi Tāmanuhiri tūturu.
He tamaiti ia i te wā i kitea ake te waka.

TE KURA O MURIWAI

Ko te kura matua tēnei o Te Muriwai e tū tonu ana i ēnei rā ki tōna wāhi ō mua.

He rangi motuhake tēnei. E hoki atu ana ētahi o ngā pakeke o Tāmanuhiri ki Te Muriwai i tēnei rā i runga i te karanga a ngā tamariki o Te Kura o Muriwai nō runga i tō rātou hiahia ki te rongō i ngā kōrero mō tō rātou waka, mō Horouta. Mā runga tereina rātou haere atu ai. E kitea ana te harikoa o te hunga pakeke rā i te eke tereina ka tahi, i te hoki ki te ūkaipō ka rua. He tānga manawa mō te hunga pakeke nei. Ko Pāpā Temepara tētahi i eke i te tereina.

Ka tere te haere o te tereina pakō pakō patu patu, pakō pakō patu patu... Ko Te Kurī a Pāoa tērā e mura mai ana, arā ia, ngā pari mā e whakatau ana i ngā pakeke ki te kāenga. He kitenga whenua, he hokinga mahara... Ka noho te koroua ki a ia anō, ka tipu te kōingo i te ngākau kia hoki ki tōna tamarikitanga, ki ngā wā ōna i tana whenua taurikura, i Te Wherowhero.

I te hekenga i te tereina, ka kitea ake tana hoa pūmau a Taha e whanga atu ana ki a ia. Aiiiii, kua aua atu te wā! Ka hongī rāua, ka piki i te waka. Whawhewhawhe ana, katakata ana, whakahoki mahara ana rāua ki ngā rā o mua, ānō nei ko inanahi noa. Kāre i roa ka tae atu ki te kura o Muriwai. E rārangi mai ana ngā tamariki i mua tonu o te kura. Ka rere te haka pōhiri a ngā tamariki, “He tira haramai, he tira haramai. Haramai ki Te Muriwai e!” Ka tū te ihiihi, ka tū te wehiwehi! Ka pūkanakana ngā whatu, ka pāorooro ngā reo. Ka tangi ngā ngākau o ngā pakeke i te rongotanga ake ki ngā mokopuna e haka ana.

“Haramai a Pāoa i runga i tōna waka, i a Horouta.” Ka mutu pea te koa i te ngākau o Pāpā Temepara i te kitetanga atu o āna mokopuna me te āhua o tā rātou kawē i te mōteatea rā. Ka pupū ake te aroha nui ki ōna pakeke o aua wā.

Ka takinoho ngā tamariki ki te whāriki, ka noho ki ngā rekereke o tō rātou koroua, ka whakarongo.

“E aku mokopuna, te rōreka hoki o ō koutou reo! Me he korokoro tūi! Tēnā, he pātai tāku”. Ka whakamau atu te titiro ki a Pāpā Temepara. “Ko wai kei te mōho kei hea te waka o Horouta e takoto ana?”

“**E AUA!**” te whakautu tahi a ngā tamariki. Ka mea atu a Pāpā Temepara, “E mōho ana au, ka mutu kua kitea hoki e au!” Ka tino wehi ngā tamariki ki te rongō i tērā, ka memene ngā mata. Ka korotaha te titiro a ētahi tamariki ki a Pāpā Temepara i tā rātou kore i whakapono atu. “Ehara!” te kī a tētahi tama, “Tino kore nei au e whakapono ki āu kōrero e Pā!” Ka kōhimuhimu tētahi o ngā kōtiro ki tana hoa, “E whakapae ana ahau e rūpahu ana a Pāpā Temepara.” Ka mingō kata rāua.

“**E TAMAE!**” te whakahoki a Pāpā. Ka rongō ngā tamariki i te ihiihi e tipu ana i a Pāpā Temepara, ka kite hoki rātou i tana rite ki te kōrero pūrākau. Ka tū a Pāpā Temepara ka anga atu tana titiro ki Te Kurī a Pāoa, ka whakahoki mahara, kātahi ka mea ake, “Kia areare mai ō koutou taringa tamariki mā. Tēnā whakaahu atu te titiro ki tō tātou moana, ki te wāhi i nōhia e ō tātou tīpuna o Ngāi Tāmanuhiri inamata.” Ka toro atu te ringa o Pāpā Temepara ki te whakaatu i te wāhi e kōrerohia atu ana e ia ki ngā tamariki. Ka pōturi te haere o tana ringa kia pai ai tā ngā tamariki whai atu, kei kore e mahue tētahi wāhanga i tā rātou tirotiro atu.

“Tērā ia e mā mai rā, e pākia ana e ngā ngaru o te moana, ko Te Kurī a Pāoa. E mōho ana koutou ki te kōrero mō Pāoa me tana kurī a Whākao...” Ka whakatata a Pāpā Temepara me te mātai atu ki ngā whatu o ana mokopuna, kātahi ia ka kōhimuhimu. “Kei ngā paruparu o Te Wherowhero. Kei reira tō tātou waka a Horouta.” Ka tino mau te wehi i ngā tamariki, inā hoki te whakaohomauri. Ka whakatata atu anō rātou ki tō rātou koroua kia pai ai te whakarongo atu. Kua tino mau rātou i te nui whakaharahara o te kōrero nei. E rata pai ana a Pāpā Temepara ki te whāki atu i tana pūrākau ka hia hoki nei te roa e puritia ana e ia.

“Haramai, hoake tātou ki te wā e pakupaku ana au, ki te wā o kui mā, o koro mā.”

Ko Te Wherowhero te tino wāhi kaukau ki ngā tamariki. He auau te hoki atu ki reira i ngā rā o te raumati. Ka oho ana i te ata, ka hui atu ngā whanaunga me ngā hoa, ka takatū kia haere atu. Ao noa, pō noa koinei te mahi. He kaukau, he pāinaina i te rā, he hanga where kirikiri, he karore haere i te moana. Engari, i tēnei tau i āhua rerekē. I te whiunga o ngā whenua i Te Muriwai e te tai āniwhaniwha, ka tīmata te iwi ki te nuku ki tuawhenua ki reira kimi kāenga noho anō ai. Kia haumaru te noho me te hūnuku, ka rāhuitia te rori me te taha moana. Ka mutu pea te hōhā a ngā tamariki ki te rāhui i whakatakotoria ai e ngā pakeke. I mōho pai katoa rātou ki ngā whakatūpatotanga, ahakoa tērā, ahakoa ka kīia atu rātou kia kore e haere, ka taringa hakeke atu. Kīhai rawa i paku aro atu, ahakoa kua titia ngā tohutohu a Kuia ki ngā rae.

Ka noho te tokorua nei a Teme rāua ko Taha ki te kōrero ki raro i ngā tāwharautanga o tētahi rākau teitei ki te taha o te marae. Kua tipu te kōingo kia puta ki te taha moana e heke ai te wera o te tinana. “E Tama!” Ka huri atu a Taha ki tana hoa, “Te wera hoki o tēnei rā. E hiahia ana ahau kia haere ki te kaukau. Me haere tāua ki te taha moana nē?”

“E kore rawa au e haere, e Taha,” te whakahoki a Teme, “kua rāhuitia te wāhi rā ki a tāua. Me noho mai ki te kāenga. Kei kōhetengia tāua e ngā pakeke, ka rīria.”

“Engari mō tēnā!” tā Taha whakautu. Ahakoa te rāhui, ahakoa te āmaimai ka whawhai tonu kia haere. “Mārō tonu te haere. He paku toutou i ngā waewae kia kautū ki te moana. He tiro tiro haere pea, he tākaro hoki pea!” He tangata kaha a Taha ki te whakatenatena atu, ki te whakapātaritari atu mā rēira e tutuki ai ana rautaki whakahīanga. He horokukū te whakaae atu a Teme, engari ka whakaae tonu i runga i te takeo o te noho noa me te nui o te hiahia kia rongō tōna tinana i te mātao o te wai.

Ka konihi atu ngā tamariki hīanga nei ki te moana. Nō tawhiti ka rongō atu te ihu i te waitai, ka rongō ngā taringa i te horo o ngā ngaru. He ao pūangi. He koanga ngākau. Tarapekepeke haere ana ngā tama nei i ngā tāhuahua me te tākaro taipupuni. He piki ki te tihi o ngā taipū, he whātaretare. Kātahi ka tere te hoki atu ki raro anō, ka huna, kei kitea rāua e ō rāua hoa. Ka puta i a Taha te whakaaro. “Me kōhi rākau tāua ki te hanga pā tūwatawata. Ki te haramai ō tāua teina, ka tere kite atu i a rātou!”

“E hika, he tino whakaaro tēnā,” te whakatau a Teme. Ka hoake rāua tahi ki te kohikohi rākau. Kua warea katoa ngā whakaaro ki ngā tohutohu a ngā pakeke i ngā mahi ngahau.

He tere te haere o ngā mahi hanga pā a te tokorua rā. He taiapa rua mita te tawhiti, he pūare mō ngā pū hei whakaari ake i ngā mahi a ngā tīpuna, he tino tau tō rāua pā. I te pai o ngā mahi hangahanga me te whakataruna i te ao ōnamata, kāore rawa rāua i paku mōho kua tino tata atu tō rāua pā tūwatawata ki te whenua i rāhuitia e ngā pakeke.

Mea rawa ake ka titiro whakarunga a Teme. He inati ake nei tāna i kite ai. Ka kōmiria ōna whatu, ka kōmiri anō me i hē tāna mātai atu. Kātahi rā! He aha ia nei tērā? Ka hāparangi atu a ia ki tana hoa, “E Taha! Tirohia atu! He mea nunui kei korārā. Kāore i reira i tērā atu wiki. Me haere tāua ki te titiro nē?” Ka ohorere a Taha i te hoihoi o te reo hāparangi o tōna hoa. Ka hīkaka katoa rāua ki te toro atu ki te āhua e kitea ana i te repo. ‘He rākau, he rākau!’, tā rāua ki a rāua. Ka arotahi atu ki te rākau nui e puta mai ana i te paruparu me te āta whakaaro ake ki tana momo.

He aha rawa tēnei rākau e WHAKAEAE MAI ANA?

Ka kōrero rāua ki a rāua, ka toko ake hoki ngā pātai.
Mā hea tēnei rākau tae mai ai? He waka rānei tēnei? I ahu
mai i hea? He aha tēnei waka i karanga mai ai ki a tāua?
Ka rongu te tokorua nei i tētahi mauri, me te mōho nō
tuawhakarere te rākau nei, ehara rawa i te rākau noa, he
waka kē. Kātahi rāua ka rongu i tētahi reo waiata, ahakoa
ko rāua anake e tū ana i te repo...

Haramai a Pāoa i runga i tōna waka i a HOROUTA...

Hīnawanawa katoa ana te kiri, kino nei te pātuki o te MANAWA.

Hopo ana ngā ngākau o te tokorua nei ki tēnei tino
tūhuratanga. He rākau roa, he pango, ka mutu pea te
miharo.

“E Taha, me aha tāua?” te pātai a Teme. Ka whakautu kau,
“He tohu pea. He tohu kua puta mai ki a tāua.” Kātahi ia ka
whakaaro. “Āe, e Teme! He tohu!” Ka menemene a Taha,
he whakapātaritari kei te haere. “Whakatahangia atu ngā
rākau i kohia e tāua. Anei kē te pā tūwatawata hei tūnga
mō tāua! Ko au hei kaitirotiro tuatahi.” Ka piki ake i te
rākau nui me te whakarite i tōna pā.

“Taihoa ake!” te whakahoki a Teme, “Me tūpato tāua. Ko te
āhua nei he tawhito rawa tēnei rākau, ā, he waka pea nō
neherā.”

Ka mātai atu a Taha ki te rākau nunui me te whakaaroaro.
“Tērā pea kei te tika tāu, e Teme, nō reira me panoni pea
i te kēmu.” Ka hiki tōna ringa me he rama kā i te rae.
“Ka tākaro taunaha whenua tāua. Ko au te kaiwhakatere
waka, ko koe te rangatira o runga! Ko koe a Pāoa!”

Kua kino mai te ngau o te matakū ki te puku o Teme
ināianei.

Ka kī atu a Taha ki tana hoa e mānukanuka ana, “Kaua e
māharahara, e Teme. Ka karakia kia tiekingia tāua, kātahi
ka tirotiro haere ki te katoa o te waka nei, kia tau pai tāua
ki tana momo.”

Ka karakia, kātahi ka karikari rāua tahi i te oneone,
ka kukume i te rākau. Tē taea e rāua te katoa o te waka
rā te tō mai i te paruparu, kāore i pahawa te kukume
i tētahi wāhanga paku noa iho nei. Tōia mai te waka,
kūmea mai te waka... pakaru mai ana te haka i a rāua...
ka tō, ka tō, ka kume engari tē ai he paku aha. Ka ruha
ngā tinana i te kaha o te ngana ki te tō i te waka rā,
ka noho te tokorua nei ka whirinaki ki tētahi taha o te
waka porehu nei.

Ka tīmata te mirimiri haere i te rākau. Ko ōna tahataha,
he māeneene. Ko tōna tae, he pango kerekere. Ko tōna
haunga, he mōtuhi. Otirā, ahakoa aua āhuatanga, i hiamō
tonu ngā tama ki ngā kitenga motuhake o te wā.

Ka roa ngā tama e tūhura ana i te waka, he nui hoki te pātai ka karawhiua. He tuku whakapae mō tā rāua i kite ai, he whai whakaaro hoki ki te hītori o te waka nei te mahi.

Pō iho ka pō. Ka heke te rā ki te uru. Nā te aronga nui a te tokorua rā, i pau te rā ki te taha o te waka rākau nei.

“Me hoki tāua ki te kāenga e Taha. Me karanga ki ngā pakeke, mā rātou pea tēnei waka rākau e tō mai.”

“E hē!” tā Taha, ka mea ake, “Me kaua tāua e whāki atu i hea tāua kei perea ō tāua taringa e Kui. Ka tino rīria tāua!” E mōho pai ana a Taha me ngū i te taetanga atu ki te kāenga kei kohetengia rāua i te āhua o tā rāua haere poka noa ki te wāhi i rāhuitia. “Me hoki tāua. Me kaukau i te tuatahi, kia horoia ēnei paruparu i ō tāua kākahu. Kia kite atu ngā pakeke i te tae o te paru ki o tāua kaka, ka mōho noa atu i hea rā tāua”.

Ka ruku atu ki te wai, ka horoi, ka warea ngā whakaaro ki te tākaro mamau mō tētahi wā poto.

He pōturi te hokinga atu ki te kāenga me te tīhohe hoki o te haere. I roa te rā, ā, i te ngau ō rāua puku i te hiakai. Ka peka atu rāua ki te kāenga o tētahi o ngā kuia ki te tiki huarākau hei ngaungau mā rāua. I a rāua e timotimo ana ka kōrero rāua mō tā rāua i tūhura ai me te whakatau mehemea rāua ka whāki atu ki tētahi kāore rānei. Kāore i roa ka mōho rāua kua kore tā rāua i whakatau ai e whaitake. I te kitenga atu i a Kuia e whanga ana ki te kūaha o te whare kua mōho rāua kei te mōho kē ia.

Ka kī a Kuia me te ui atu, “Kua pango katoa ō kōrua waewae. Nā te aha i pērā ai? I hea kē kōrua??”

Ka tūpou ngā ūpoko o ngā tama, ka korotaha te titiro atu, ka tīmata tā rāua kimi takutaku.

“E tama, e mōho pai ana a Kui i hea kōrua.” Ka keko atu a Kui ki āna mokopuna, ka ruru te ūpoko hei tohu i te hē o ā rāua mahi. “I tae atu kōrua ki ngā paruparu o Te Wherowhero! Kei te kite atu au i te paru kei ō kōrua waewae!” Ka ngana a Taha ki te huna i ōna matiwaē engari tē taea. I mātai te titiro o Teme ki wāhi kē kāore he paku aha i puta i te waha o Kuia, i kino te pere o te taringa i te ngū!

Ko māua hoki i ngū. I mōho pai māua he kōhete kei te haere, ā, ka kino kē atu mehemea māua ka rūpahu.

“E tama mā,” he mārire te rere o te reo o Kuia, “kua rāhuitia nga paruparu o Te Wherowhero. Nā ngā pakeke te whakatau.” Ahakoa te mārire o tana reo i ngau tonu te kiri i te pukuriri i rangona.

Ka tū mai a Kuia ka anga atu tana titiro ki ngā pari o Te Kuri a Pāoa ka tīmata tana taki kupu...

“Tērā ia e mā mai rā. E pakia mai rā e ngā ngaru o te moana, ko Te Kurī a Pāoa. A... kei ngā repo o Te Wherowhero taku waka...

A HOROUTA.”

Whakamīharo katoa māua ki ngā kupu a Kuia. I kite māua i te waka o Horouta! I pā ōku ringa ki taku waka tapu, te waka i kawē mai i ōku tīpuna!

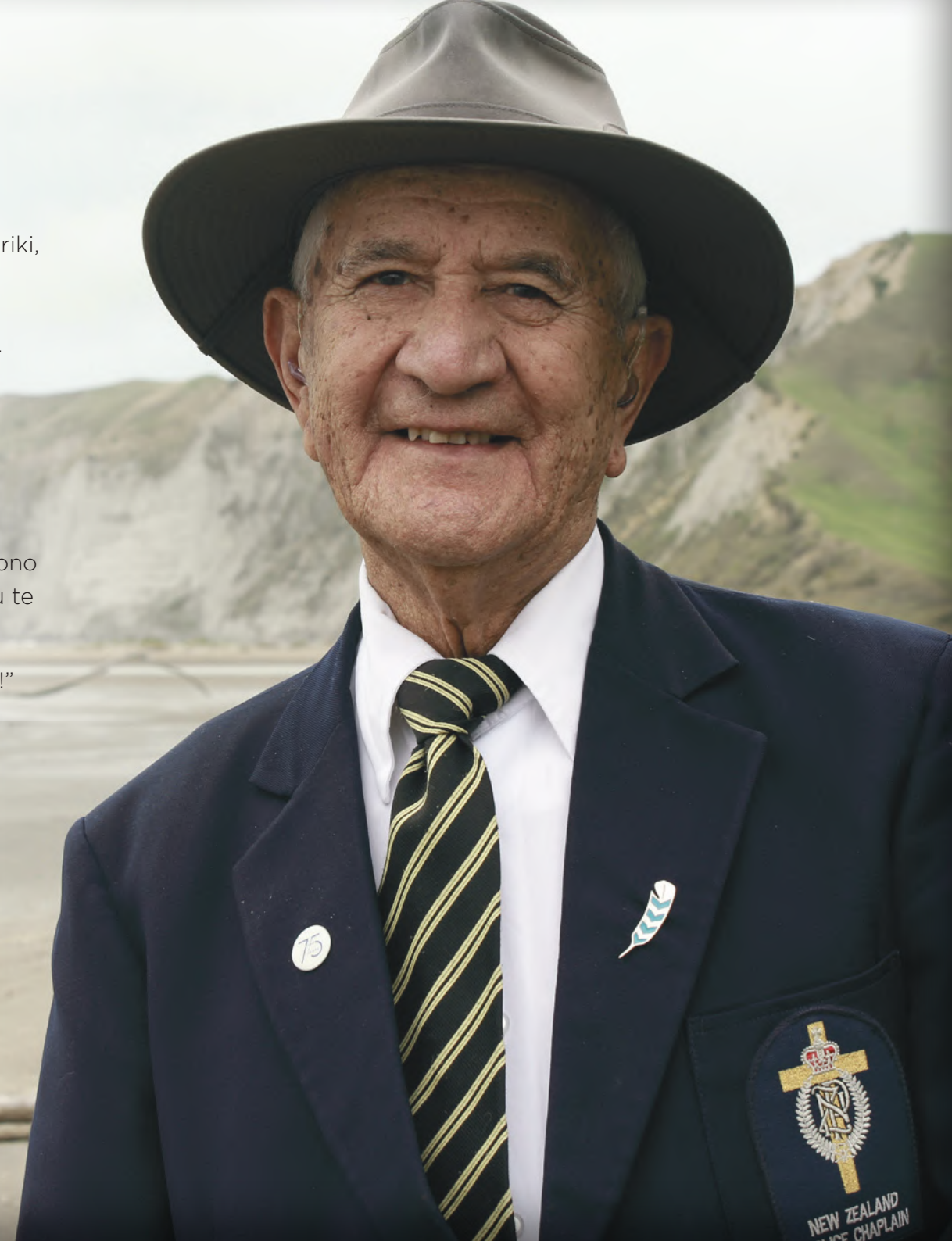
“Hoatu kōrua ki te horoi i ō kōrua waewae, kua kerekere i nga paru o te repo. Kia tere mai! Me karanga au ki te hau kāenga kia kōtahi atu tātou ki Te Wherowhero ki te tō i te waka rā i te repo.”

Ka tere te takatū kia hoki ki Te Wherowhero. Ka parea te matakū, ka hoki mai anō te hiamō o ngā tama ki te whakaatu i tā rāua i kitea ai ki te whānau whānui. Heoi anō i te hokitanga atu...

“**Āe, i te hokitanga atu ka aha??**” te pātai a tētahi o ngā kōtiro. Ka ngū a Pāpā Temepara, ka ngū hoki ngā tamariki, ka whanga. Ka whanga ki te rongu he aha rawa i pā ki a rātou ko te whānau i te hokitanga atu ki te repo ki Te Wherowhero, ki te wāhi i huraina te waka o Horouta. Nāwai, nāwai ka puta i a Pāpā Temepara te kōrero, “Auē mokopuna mā, kua pau katoa te wā i runga i aku pahupahu!” Pakaru mai ana te menemene a Pāpā me tana kata ki a ia anō. Ka whakaaro ake ia ki te reka o te whakahoki mahara.

“Na, tamariki mā,” te kī atu a Pāpā Temepara, “e whakapono ana koutou ki aku kōrero i nāianeī māna, kei te nui tonu te pōhēhē e kōrero teka ana ahau?”

“Āe e te Pāpā, e whakapono ana mātou! Te mīharo hoki!”

“E Pā, kei hea te waka o Horouta ināianeī?” te pātai a tētahi o ngā tamariki?

“Aiiiii mō taku hē. Kaore au i kī atu nē?” Ka pukukata a Pāpā, ka tīmata tana whakautu i te pātai a taua tamaiti.

“He ope nui i haere ki nga paruparu ki te tō i te waka i rewa ake. Ko ngā pakeke katoa o te kāenga i tae atu. I hari hoki i ngā hōiho, tētahi tarakihana, ētahi taura me ētahi kō. Heoi anō i te taenga atu, e hika, kua kore te rākau nui, kua kore te waka i te paru!” Hanepī ana ngā tamariki i tēnei kōrero ā Papa Temepara. Kitea katoatia te rangirua i te hanga o ō rātou kanohi. Ka haere tonu ngā kōrero.

“Tērā pea i totohu, i hoki rānei ki ngā paruparu o Te Wherowhero. Kāore i aro i a mātou. Ka huri ngā pakeke ki te taki karakia, ka apakura ngā kuia. Ko ngā kōkā e taurere ana, ko ngā pāpā e mōteatea ana. Kātahi te rangi motuhake ko tēnā. Kua tino kore e pēnā anō i tōku ao.”

Ka whātoro atu ngā ringa o Pāpā, ka mea ake, “E hika mā, i pēnei kē tana nui!”. Ka whākana mai ōna whatu. “He rite kē tōna rahi ki te tereina nunui i kawē mai i au ki Te Muriwai i tēnei rā.” Ka whakamīharo atu ngā tamariki, ā, ka kite i roto i ngā hanga o ngā kanohi te rata o aua tamariki ki ngā whakahokinga mahara a Pāpā Temepara.

“Nō reira, e aku mokopuna, me mau ki ēnei kōrero. Me kawē tonu tātou i te pepeha o Ngāi Tāmanuhiri, e pupuri nei i ngā kura huna o Te Muriwai.” Ka titiro whakarunga a Pāpā Temepara ki ngā pari e mā mai rā. Ka ihiihi te wairua ki te rongō i te horo o ngā ngaru o te moana, ka koa te ngākau ki te rongō i te hau o waho e kawē ana i ngā reo o kui mā, o koro mā. He pūmahara e titi tonu ana ki te whatumanawa.

Ka hoki anō ngā mahara o Pāpā ki te hui nui i ngā tau ki muri me tōna tino pūtaka. Ka whiua te pātai, “I mōho rānei koutou, i ngā rā o mua i noho ō tātou tīpuna ki te tahatika o Te Wherowhero? Ko te ingoa o taua wāhi rā ko Pīti Tāone. I reira hoki tō tātou whare tipuna, a Te Poho o Tāmanuhiri me ngā kāenga o te iwi. Heoi, nā te rū whenua me ngā tai āniwhaniwha i pakaru mai ki uta, i hūnuku tō tātou iwi ki tuawhenua, ki te wāhi e noho nei koutou ināianei.” I ohorere katoa ngā tamariki ki te rongō i pērā rawa te tata o te noho a Tāmanuhiri ki te taha moana i te wā i o rātou mātua tīpuna.

“I te hūnukutanga ki tuawhenua he taonga nui whakaharahara i mahue atu, arā ia ko te waka o Horouta nā runga i te matatau o ō tātou tīpuna ka tiekina tōna hanga e ngā paruparu o Te Wherowhero. Nō māua ko Taha te māringanui i pū ake te waka o Horouta i taua ahiahi.”

Koa ana ngā ngākau o ngā tamariki ki te tūtaki anō ki tēnei tino pāpā o Te Muriwai me tana pūrākau whakamārama i te takotoranga o te waka o Horouta. Kia pakeke rā anō rātou ka taki rātou i ngā kōrero ki ā rātou mokopuna mō te rā i tūtaki rātou ki a Pāpā Temepara me āna kōrero ki a rātou mō te waka o Horouta. Koinā i kīia ai he kōrero tuku iho, he taonga tuku iho.

Ka rere te reo whakamiha o ngā tamariki, ka rere hoki te reo waiata i a rātou e tuku ana i tō rātou pāpā, otirā ō rātou pakeke o Ngāi Tāmanuhiri ki te hoki ki ō rātou kāenga mā runga tereina.

“Anei mātou ngā mokopuna
a Tāmanuhiri nō Te Muriwai,
nō ngā pari e mā mai rā.”

KUPU TAKA

- ĀMAIMAI - nervous, unease
- HANEPI - dumbfounded
- HIAMO - excited
- HĪNAWANAWA - to have goosebumps
- HOPŌ - to be fearful, apprehensive
- HOROKUKŪ - reluctant
- INAMATA - ancient
- KIRIKIRI - gravel, sand
- KŌHIMUHIMU - whisper
- KOROTAHĀ - to glance, sideways
- MAMAU - wrestling
- MŌHO - (mōhio) know
- MURIWAI - lagoon at the mouth of a river

- POREHU - mysterious
- PŪANGI - cool breeze
- TAIPŪ - heap, sand hill, sand dune
- TĀHUAHUA - sand hill, sand dune
- TAUPUPUNI - hide and seek (child’s game)
- TAURIKURA - prosperous (land)
- TĪHOHE - to wander, to giggle
- WHAKAEA - appear above the surface
- WHAKAHOHAURI - suprising
- WHAKAPĀTARITARI - provoke
- WHAKATARUNA - pretend
- WHAWHEWHAWHE - chatting
- WHĀTARETARE - to peer out

“ANEI MĀTOU NGĀ MOKOPUNA A TĀMANUHIRI NŌ
TE MURIWAI NŌ NGĀ PARI E MĀ MAI RĀ.”

TE TĀHUHU O TE MĀTAURANGA
MINISTRY OF EDUCATION

education.govt.nz

[New Zealand Government](https://www.newzealand.govt.nz)